

■ ■ ■ I Norge har vi tradisjonelt vært flin

Beundri

KULTUR
TORIL MOI

Ivår kritikkfikserte kultur virker beundring naivt. Vi oppmuntres til å tro at de som er flinkest til å plukke hull i et argument eller til å vise hvor feil andre tar, er de mest intelligente og selvstendige tenkerne. Vår kritikkultur har også fått oss til å tro at å beundre er det samme som å underkaste seg. Beundring får et feminint anstrøk, kritikk et lite snev av selvhevdende maskulinitet.

Siden 1960-tallet har litteraturforskningen vært dominert av «mistankens hermeneutikk», eller tanken om at enhver tekst skjuler sine egentlige mer eller mindre tvilsomme ideologiske ærend, slik at bare den mest iherdige og utspekulerte leser kan gjennomskue tekstens renkespill. På samme måte vil en journalist med ambisjoner gjøre alt for å finne heltens Akilles-hæl eller heltinnens skjulte familiehemmelighet. Jeg tviler på at hun vil jobbe like hardt for å

vise at det finnes gode grunner til å beundre den omdiskuterte helten.

Det er som om vi tror at beundring er ensbetydende med manglende kritisk sans, som om det eneste alternativet til skarp kritikk er tanketom stjernedyrkelse. Men det stemmer ikke. Den store franske filosofen René Descartes innså dette alt i 1644, i en liten avhandling han kalte «Om sjelens lidenskaper». Han mente nemlig at beundring (admiration) var den mest filosofiske av alle «sjelens lidenskaper.»

Å bli slått med (be) undring var det samme som å bli beveget til å undersøke objektet for vår undring nærmere, å få viljen til å utvikle kunnskap om det. Om vi ikke er i stand til å beundre, er vi heller ikke i stand til å kritisere.

La meg derfor uttrykke min beundring for Grete Waitz, som døde den 19. april. Jeg visste selvsagt at hun var stor i Amerika. Men jeg hadde aldri helt forstått hvor dypt avholdt og beundret hun var i New York, byen der hun vant så mange maratoner. The New York Times klassifiserte nyheten om Grete Waitz' død som «breaking news» og sendte ut den samme type epost melding de bruker for andre store nyheter, som for eksempel meldingen om at Osama bin Laden var drept.

Amerikanske nekrologer er ofte ganske tørre. I motsetning til sine kolleger i Storbritannia

kere til å kritisere enn til å beundre.

ngens kunst

satser nekrologskrivere på denne siden av Atlanteren mer på å formidle fakta enn følelser og anekdoter. Omtalen av Grete Waitz brøt med denne regelen. Aviser over hele USA, men særlig i New York, skrev om henne med en varme som avslørte genuin beundring. De ga fyldig omtale av alle hennes store løpebragder, og understrekte hvor vakkert hun løp. Grete Waitz var som en gasele, skrev de.

Amerikanerne la også stor vekt på dagen i 1992 da Grete løp New York maraton ikke for å vinne, men for å støtte sin gode venn, den kreftsyke Fred Lebow, den legendariske grunnleggeren av dette historiske løpet. New Yorkerne hadde slett ikke glemt øyeblikket da de to krysset målstreken hånd i hånd, etter å ha løpt i over fem og en halv time. At den verdensberømte maratondronningen, som

Jo mer berømt Grete Waitz ble, jo hardere arbeidet hun for andres beste

kunne løpe en maraton på 2:24, var villig til å ofre løpsstatistikken sin på denne måten slo mange som helt utrolig.

Amerikanske journalister og avislesere understrekte igjen og igjen hvor beskjedne og uselvvisk Grete Waitz var og hvor mye hun gjorde for andre. Mange fortalte om hvordan Grete hadde oppmuntret løpeklubben deres, eller om hvordan hun hadde inspirert helt vanlige menn og kvinner til å løpe maraton.

Grete Waitz skrøt ikke. Hun var ingen primadonna. Hun trodde ikke at hun var bedre enn andre. Hun bare var bedre. Men hun oppførte seg som om hun måtte gjøre bot for selve det faktum at hun var bedre. Jo mer berømt Grete Waitz ble, jo hardere arbeidet hun for andres beste. Det var dette som gjorde henne så elsket i New York.

Amerikanerne vet ikke at de dydene de vurderer så høyt hos

LØP FOR LIVET. Amerikanerne la stor vekt på dagen i 1992 da Grete løp New York Maraton ikke for å vinne, men for å støtte sin gode venn, den kreftsyke Fred Lebow. Foto: AFP / Scanpix

Grete Waitz faktisk er det tradisjonelle norske personlighetsidealet, et ideal som oppsto i trangere tider. Dette idealet er beundringsverdig i en egodyrkende verden. Men det er også

et resultat av janteloven. Den nøysomme og beskjedne personen er en person som stadig beviser at hun ikke tror hun er noe. Men hvorfor skal en person som faktisk er verdens

beste på sitt felt ikke ha lov til å tro at hun er noe? Og hvorfor føler vi at vi har rett til å kritisere henne om hun ikke utviser nok ydmykhet, om hun ikke stadig viser at hun oppfatter seg selv som ganske alminnelig, og slett ikke bedre enn andre?

Dagens ungdommer er ikke oppdratt til å være nøysomme og beskjedne. Petter Northug (født 1986) er ikke beskjedne. Han kommer aldri til å bli så elsket som Grete Waitz (født 1953), men han blir beundret. Viser Northugs eksempel at janteloven holder på å miste taket på den norske folkesjela? Svaret er ikke klart. På den ene siden klager nordmenn som kan vise til større ambisjoner enn bragder gjerne over at janteloven holder dem nede. På den andre siden kan det se ut som om norske jenter fremdeles må være snillere, greiere og mer beskjedne enn menn. Marit Bjørgen (født 1980) er en minst like god skiløper som Petter Northug, men hun omtales stadig vekk som «unormalt uselvvisk» og «den snilleste og beste jenta i klassen.» Er vi i stand til å beundre kvinner som har gjort noe stort, men som ikke er snille og beskjedne?

Vi trenger en kultur som har plass til beundring. Descartes viser at beundring løfter oss ut av oss selv og får oss til å overskride våre vanlige grenser. Et liv uten beundring er et liv uten inspirasjon. Men beundring er ikke ukritisk. Snarere tvert imot: beundring får oss til å tenke, skriver Descartes. Vi trenger en kultur som ikke forveksler beundring med tom egodyrkelse.

Toril Moi er professor i litteratur ved Duke University.

KULTUR OG MEDIER

DN lørdag

TORIL MOI

Professor i litteratur ved Duke University i Durham, USA

SUNE NORDGREN

Kurator og prosjektleder

JOSTEIN GRIPSRUD

Professor i medievitenskap ved Universitetet i Bergen

ØYVØR DALAN VIK

Filmmanmelder i Dagens Næringsliv

ERLING DOKK HOLM

Arbeider ved Markedshøyskolen og Arkitektur- og designhøyskolen i Oslo